

6. Ostapenko, T.O. (2014). «Prava, za yakymy sudytsya malorosiys'kyi narod» 1743 roku – vazhlyvyi etap systematyzatsiyi prava Ukrainy – Hetmanshchyny XVIII st.». [«The Rights by Which the Little Russian People Are Judged» of 1743 - an Important Stage in the Systematization of the Law of Ukraine – the Hetmanate of the 18th Century»]. *Aktualni problemy polityky – Actual Problems of Politics*, 51, 440–446 [in Ukrainian].
7. Savulyak, R. V. (2023). Tsyvilnyy kodeks dlya Halychyny 1797 roku: ukladennya, struktura, zahalna kharakterystyka ta znachennya [Civil Code for Galicia of 1797: content, structure, general characteristics and significance]. *Tekhnolohiyi, instrumentyta stratehiyi realizatsiyi naukovykh doslidzhen – Technologies, tools and strategies for implementing scientific research*, 24 lyutoho 2023 roku, 114–119 [in Ukrainian].
8. Kutateladze, O. D. (2018). *Tsyvilnyy kodeks dlya Shkhidnoyi Halitsiyi 1797 r. Codex civilis pro Galicia Orientali anni MDCCXCVII* [Civil Code for Eastern Galicia 1797. Codex civilis pro Galicia Orientali anni MDCCXCVII]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
9. Huzhva, A. M. (2017). Halytskyi tsyvilnyy kodeks 1797 r. yak vzirets retseptsiyi rym'skoho prava. [Galician Civil Code of 1797 as a model of the reception of Roman law]. *Chasopys tsyvilistyky – Journal of Civil Studies*, 27, 86–91 [in Ukrainian].
10. Nykyforak, M. V. (2000). Z istoriyi kodyfikatsiyi avstriyskoho tsyvilnoho ta tsyvil'no-protsesualnoho prava [On the history of codification of Austrian civil and civil procedural law]. *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu: Zbirnyk nauk. prats – Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Collection of scientific works*, 82 [in Ukrainian].
11. Spasybo-Fatyeyeva, I. (2009). Fundamentalne doslidzhennya istoriyi kodyfikatsiyi tsyvilnoho zakonodavstva [Fundamental research into the history of codification of civil legislation]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 11, 229–232 [in Ukrainian].
12. Zakon Ukrainy Pro osoblyvosti rehulyuvannya diyalnosti yurydychnykh osib okremykh orhanizatsiyno-pravovykh form u perekhidnyy period ta obyednan yurydychnykh osib vid 09 sich. 2025 roku № 4196-IX [On the peculiarities of regulating the activities of legal entities of certain organizational and legal forms in the transitional period and associations of legal entities from January 9 2025, №. 4196-IX] [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 7.06.2025

УДК 342.9 + 347.2

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-18-72-79

Чернобай Олег Валерійович,
аспірант кафедри публічного та міжнародного права
Юридичного інституту Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана,
керуючий партнер Адвокатського бюро «Юридична компанія «Чернобай та Партнери»
chtplaw@gmail.com
ORCID ID: 0009-0002-3699-9090

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЩОДО ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, СТВОРЕНИХ ЗА ДЕРЖАВНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано існуючий стан законодавчого регулювання відносин по створенню об'єктів інтелектуальної власності в результаті виконання державного замовлення в сфері оборонно-промислового комплексу. Зосереджено увагу на тому, яким чином законодавство визначає суб'єкта, якому належатимуть особисті немайнові та майнові права на результати науково-дослідних та дослідно-конструкторських і технологічних робіт в сфері оборонно-промислового комплексу. Описано співвідношення результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських та технологічних робіт з об'єктами інтелектуальної власності, а саме: авторського права та права промислової власності. Зроблений висновок про те, що в результаті виконання таких робіт виникають авторські права на складену за результатами робіт документацію, оскільки авторське право виникає з моменту створення об'єкту незалежно від реєстрації чи інших офіційних дій. В той же час виникнення прав на інші об'єкти, такі як: винаходи, корисні моделі, промислові зразки залежить від напрямку та якості самих цих робіт і такі права виникають тільки в силу вчинення реєстраційних дій - патентування. Виявлено різницю в законодавчих підходах до регулювання питання використання результатів науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт, де право на таке використання апіорі належить замовнику і виконавцю, та використання створених в результаті цих робіт об'єктів інтелектуальної власності, де право на використання апіорі належить лише одній особі. Встановлено протиріччя і прогалини в законодавчому закріпленні майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені за державним замовленням в сфері оборонно-промислового комплексу, які неможливо усунути засобами тлумачення правових норм та запропоновано шляхи їх подолання.

Ключові слова: державне замовлення; оборонно-промисловий комплекс; оборонні закупівлі; об'єкти

інтелектуальної власності; технології; майнові права на об'єкти інтелектуальної власності; результати науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

Chernobai O. THE LEGISLATIVE REGULATION OF RELATIONS CONCERNING INTELLECTUAL PROPERTY OBJECTS CREATED UNDER A STATE ORDER IN THE DEFENSE-INDUSTRIAL COMPLEX: STATE AND PROSPECTS

The article analyzes the current state of legislative regulation of relations on the creation of intellectual property objects as a result of the execution of a state order in the field of the defense-industrial complex. The focus is on legislative determination to whom rights to the results of scientific research and development and technological work in the field of the defense-industrial complex will belong. The article describes the correlation of the results of scientific research and development and technological work with intellectual property objects. The conclusion is made that as a result copyright arises for the documentation compiled based on the results of such work, since copyright arises from the moment of the creation of the object, regardless of registration or other official actions. At the same time, the emergence of rights to other objects, such as: inventions, utility models, industrial designs depend on the direction and quality of these works themselves and such rights arise only by virtue of the performance of registration actions - patenting. The difference in legislative approaches to regulating the issue of using the results of scientific research, development and technological work, where the right to such using a priori belongs to the customer and the performer, and the use of intellectual property objects created as a result of these works, where the right to use a priori belongs to only one person, has been identified. Contradictions and gaps in the legislative consolidation of property rights to intellectual property objects created by state order in the field of the defense-industrial complex have been identified, which cannot be eliminated by means of interpretation of legal norms, and ways to overcome them have been proposed.

Keywords: government order; defense-industrial complex; defense procurement; intellectual property; technologies; property rights to intellectual property; results of scientific research, development and technological work.

Постановка проблеми. Сьогоднішні вектори розвитку України, а саме євроінтеграція, дотримання природних прав людини, економічне зростання та посилення обороноздатності країни, які особливо гостро постали у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації, викликали підвищену увагу до інтелектуальної власності, оскільки саме результати науково-технічної і творчої діяльності становлять базу для економічного зростання і підвищення обороноздатності.

В останні передвоєнні роки спостерігалось суттєве коливання стану патентування в військово-промисловому комплексі, яке характеризувалось зменшенням кількості поданих заявок на патентування винаходів і збільшення кількості заявок на патентування корисних моделей. Наприклад, кількість поданих заявок на винаходи по класу F41 (Зброя) МПК в 2010 р. становила 49, а на корисні моделі – 27, то в 2014 році на винаходи вже було подано тільки 17, а на корисні моделі 62 [1, с. 41].

Згідно річного звіту Державної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» за 2024 рік тільки в 2023 та 2024 роках спостерігається невелике збільшення кількості заявок на патентування корисних моделей [2, с. 40].

На практиці існують непоодинокі випадки відмови від підтримання чинності патентів на об'єкти, створені в результаті виконання державного оборонного замовлення, внаслідок чого оборонні технології надходять в загальне користування і припиняються виплати авторам таких технологій. Також слід зауважити про систематичне патентування створених по оборонному замовленню об'єктів не на замовника чи виконавця, а на окремих фізичних осіб, які не є авторами розробок.

Вважаємо, що причинами такого стану, є низький рівень матеріального забезпечення науки і відсутність в законодавстві системного і чіткого підходу до визнання належності прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені за державним оборонним замовленням, що не забезпечує стимулювання праці творців, прозорості та ефективності ринку військових технологій і негативно впливає на стан національної безпеки і оборони.

Метою статті є дослідження стану регулювання українським законодавством питання щодо закріплення або розподілу прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені за державним оборонним замовленням, та вироблення пропозицій щодо його вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання законодавчого регулювання проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт і створення об'єктів інтелектуальної власності за державним замовленням сфері оборонно-промислового комплексу були предметом наукових публікацій Г. Андрощука, Т. Боднар, О. Дорошенка, О. Зайківського, Ю. Капіци, В. Крижни, Н. Мироненко, Ю. Осипової, О. Харитонової.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретично питання стосовно закріплення за тим чи іншим суб'єктом або стосовно розподілу між деякими суб'єктами прав інтелектуальної власності може бути вирішене або у спосіб імперативного закріплення відповідних норм в законодавстві, або у спосіб його регулювання на договірному рівні, або у поєднанні цих двох способів.

Основу нормативного регулювання діяльності в галузі державного оборонного замовлення, в результаті якої можуть створюватись об'єкти інтелектуальної власності, становлять норми Цивільного кодексу України (далі по тексту – ЦКУ), законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про оборонні закупівлі» та ряду підзаконних нормативних актів, аналіз яких дозволяє встановити певну колізійність та недосконалість, які негативно позначаються на практиці їх застосування.

ЦКУ передбачено дві правові форми, при яких за замовленням однієї особи можуть створюватися об'єкти права інтелектуальної власності іншою особою: власне договір замовлення на створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності (ст. 1112 ЦКУ) і договір на виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських та технологічних робіт (надалі – НДДКР) (глава 62 ЦКУ). [3, с. 356].

Оскільки відповідно до ч.1 ст. 4 та ч.2 ст. 21 Закону України «Про оборонні закупівлі» [4] постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021р. № 363 «Питання оборонних закупівель» затверджений Типовий державний контракт (договір) на виконання дослідно-конструкторської (науково-дослідної, технологічної) роботи оборонного призначення за закритими закупівлями (надалі за текстом – Типовий контракт) [5], то в подальшому зосередимо основну увагу на закріпленні прав на результати робіт саме за такими договорами.

Згідно із ст. 892 ЦКУ та п. 1 Типового контракту, сутність дій виконавця полягає у виконанні НДДКР та створенні науково-технічної продукції (науковий звіт, ескізний проект, технологічна або конструкторська документація, дослідні зразки тощо), які власне і являються результатом виконання контракту.

Як правильно зазначають деякі вчені, метою договорів на виконання НДДКР є отримання «нових знань» (НДР) та розроблення нового зразка продукції або технології і конструкторської документації [6]. Договори будуть вважатися виконаними із складенням звіту НДР, конструкторської документації і зразка продукції – при ДКР.

Характерною ж рисою і метою договору замовлення (ст.1112 ЦКУ) є саме створення об'єкту інтелектуальної власності. Договір буде виконаний лише у тому випадку, якщо буде створений об'єкт інтелектуальної власності.

Що ж до об'єктів інтелектуальної власності, то передусім слід наголосити на тому, що вони розділені на дві категорії: авторське право і право промислової власності, головна відмінність між якими полягає в юридичному факті їх виникнення: авторське право – в силу створення твору (ст.437 ЦКУ), а право промислової власності (де головними є винаходи, корисні моделі і промислові зразки) – в силу отримання патенту.

Є цілком очевидним, що складені за наслідками виконання робіт звіт, ескіз та документація тощо, лише в силу їх створення являються об'єктами авторського права, яке, як відомо, охороняє форму твору і не поширюється на суть описаних у ньому процесів чи об'єктів, які відносяться до права промислової власності.

Поява ж об'єктів промислової власності обумовлюється трьома факторами: вони мають стосуватись технічних питань, відповідати умовам надання правової охорони і бути запатентованими.

Наведені юридичні факти виникнення об'єктів можуть істотно впливати на вирішення питання щодо належності прав на створені об'єкти в результаті виконання державного оборонного замовлення.

Отже, створення об'єктів авторського права за контрактами на виконання НДДКР прямо впливає із суті договорів і їх результатів, в той час як створення об'єктів промислової власності лише ймовірне і не є самоціллю вказаного виду договорів, на відміну від договорів на створення і використання об'єктів інтелектуальної власності. Тобто, оборонний контракт буде виконано, навіть якщо в його результаті не буде створено об'єкт промислової власності (це прямо впливає із п. 30 Типового контракту, за яким датою виконання контракту вважається дата складення акту приймання-передачі створеної документації).

Однак, замовник очевидно зацікавлений, щоб в результаті робіт були створені об'єкти промислової власності, оскільки належний правовий захист, наприклад нової військової техніки, можна отримати саме за допомогою захисту промислової власності, а не авторського права.

Важливою для вирішення питання про права на об'єкти інтелектуальної власності є та обставина, що у результаті робіт по виконанню державного оборонного замовлення створюється доволі складна техніка чи технологія, до складу якої можуть входити безліч об'єктів промислової власності, як новостворених так і тих, що належать третім особам. Ця обставина вказує на те, що на момент укладення будь-якого договору стосовно оборонного замовлення, об'єктивно неможливо визначити, чи будуть створені об'єкти промислової власності, їх види та кількість, що унеможливило вирішити їх правовий режим в договорі і зумовлює необхідність вирішення цього питання на законодавчому рівні.

Яким же чином вирішується питання про те, кому будуть належати права інтелектуальної власності на об'єкти (перед усім на об'єкти промислової власності – винаходи, корисні моделі, промислові зразки тощо), створені в результаті виконання НДДКР чи договорів на створення об'єктів інтелектуальної власності за державним оборонним замовленням?

Як вже відмічалось, чинне законодавство України не дає чіткої відповіді на це питання. Так, норми ст. 896 ЦКУ встановлюють, що результати НДДКР використовуються замовником відповідно до договору, а виконавцем для себе – якщо інше не обумовлене договором. Тобто, з буквального тлумачення цієї норми слідує, що якщо договором не передбачено умов використання результатів замовником, то він не отримує такого права, що видається нелогічним. Саме тому можна погодитись із думкою деяких авторів, що: «...якщо сторони не вирішили питання розподілу прав на виконання робіт, то кожна з них має право лише використовувати і позбавлена можливості розпорядження» [6, с. 393].

Не заперечуючи такого твердження, необхідно відзначити, що відсутність права розпорядження у

замовника може створювати перешкоди в реалізації створеної в результаті НДДКР за оборонним замовленням продукції, якщо вона чи її частина є об'єктом інтелектуальної власності. Так, за даною нормою, замовник, яким частіше всього виступає Міністерство оборони, отримавши результат робіт (об'єкт промислової власності) у використання, формально юридично не матиме права розмістити його на підприємстві для виробництва конкретної техніки. На нашу думку, це не відповідає меті державного замовлення в сфері оборонно-промислового комплексу. Саме тому деякі вчені зазначають що: «...укладення договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт є підставою для виникнення зобов'язань, а отримання творчого результату, крім того, слугує елементом юридичної сукупності, яка зумовлює виникнення правовідносин інтелектуальної власності.» [7, с. 281] та що «на охороноспроможні результати, створені за договором на проведення НДР, ДКТР, поширюється режим права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, а отже і майнові права на такий об'єкт, належать контрагентам спільно, якщо інше не встановлено договором (ч.2 ст.430 ЦКУ)» [8, с. 509].

Такий підхід до розподілу прав на об'єкти інтелектуальної власності видається доволі логічним, хоча б тому, що у такому випадку замовнику також буде належати право реалізації, а не тільки використання. Проте необхідно все ж таки відзначити, що у разі застосування до НДДКР положень ст. 430 ЦКУ це може призвести до того, що права на об'єкти інтелектуальної власності між замовником та виконавцем можуть бути розподілені по-іншому, аніж права на результати робіт (інтелектуальні права – будуть належати спільно, а стосовно прав на результати, то їх належність замовнику має чітко визначатися договором, а виконавцю – автоматично для використання у власній діяльності, як це прямо вказано в ст. 896 ЦКУ). Тобто відбудеться нерівномірний розподіл прав на результати робіт та об'єкти інтелектуальної власності, якщо вони є такими результатами чи їх частиною. Особливо це може проявитись щодо об'єктів промислової власності (створення яких, як вже згадувалося, є бажаним при НДДКР в галузі державного замовлення), які виникають лише в силу їх патентування. Слідуючи вищевказаній науковій думці та ст. 430 ЦКУ, патентування має здійснюватись спільно на виконавця і замовника, реалізація чого може бути дуже ускладненим. Більше того, враховуючи складність створеного в результаті НДДКР об'єкту, який в цілому може містити як патентоспроможні об'єкти промислової власності так і рішення, які не можуть бути запатентовані та беручи до уваги тривалість процесу патентування (винаходи – понад півтора, два роки) і можливість отримання негативного результату (відмови у видачі патенту), то такий підхід може негативно відобразитись на ефективності використання результатів робіт. Особливо це стосується державного оборонного замовлення, де отримання патенту одночасно на державні і недержавні структури може призвести до негативних наслідків щодо обороноздатності країни.

Також заслуговує на увагу той факт, що нормативне закріплення спільності прав може негативно впливати на здійснення процесу патентування (адже замовник і виконавець не мають такого тісного зв'язку один із одним як співавтори і мета отримання прав у них може бути різною), який в такому разі буде передбачати спільне подання заявки тощо.

З огляду на викладене, в цілому не заперечуючи проти можливості застосування передбаченого ст. 430 ЦКУ режиму спільності прав, все ж таки його ефективність може бути проблемною щодо об'єктів промислової власності, створених в результаті виконання НДДКР.

В той же час, норми ст. 430 ЦКУ можуть бути прямо застосовані до регулювання відносин по договору замовлення (ст. 1112 ЦКУ), де також питання способів використання об'єкту замовником віднесено виключно до договірних умов. Тобто, якщо в договорі не буде передбачено розподілу прав, то в силу ст. 430 ЦКУ, вони будуть належати замовнику і виконавцю (творцю) спільно. Але, знову ж таки, це може бути ефективним для об'єктів авторського права і проблематичним для об'єктів промислової власності.

Стосовно ст.ст. 1112 та 430 ЦКУ існують певні обмеження прямого застосування оскільки, як вказують деякі вчені, і як це прямо впливає з їх змісту, вони стосуються відносин замовника та творця, яким є лише фізична особа [9, с. 71]. Проте вважаємо, що в деяких випадках ці норми все ж таки можуть бути застосовані в силу аналогії закону також до регулювання відносин між юридичними особами.

Таким чином, щодо викладених норм ЦКУ можна зробити узагальнюючі висновки, що належність прав на об'єкти інтелектуальної власності поставлена в залежності від умов укладених договорів. У разі відсутності відповідних умов в договорі, то права на об'єкти авторського права (принаймні права на їх використання) будуть належати сторонам спільно, а на об'єкти промислової власності – власникам патенту (оскільки можна презюмувати, що права на подачу заявки на видачу патенту буде належати спільно виконавцю і замовнику). Однак все ж таки наявність вказаних вище колізій перешкоджає досягненню принципу правової визначеності.

Більш колізійно ці питання регулюються Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», в ч. 2 ст. 64 якого передбачено, що передача майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності, створені за рахунок коштів державного бюджету, та виплата винагороди творцям за використання зазначених об'єктів здійснюються у порядку, встановленому Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» щодо передачі прав на технології, створені за бюджетні кошти, та виплати винагороди авторам технологій та (або) їх складових [10].

В свою чергу з ч. 2, 3 ст. 11 Закону України «Про трансфер технологій» слідує, що у випадку

віднесення технології чи її складових до державної таємниці майнові права на неї передаються органам державної влади, які здійснюють фінансування НДДКР і така передача оформлюється договором, в якому передбачається, хто подаватиме заявки на патентування (реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності) та здійснюватиме їх правову охорону. Якщо цього не зроблено, то відповідні права переходять до виконавця [11].

З викладеного випливає, що якщо виконавцем державного замовлення виступає наукова установа і в договорі не визначено, кому будуть належати майнові права інтелектуальної власності, то такі права автоматично належатимуть цій науковій установі, в той час як результати НДДКР можуть безоплатно використовуватись замовником для виконання державних функцій, навіть стосовно об'єктів, віднесених до державної таємниці (що найбільш часто відбувається в галузі оборонного замовлення).

У сфері оборонно-промислового комплексу в умовах низької якості договірної роботи така ситуація може негативно відзначатись на обороноздатності. На момент укладення договору ще невідомо чи будуть в результаті НДДКР створені об'єкти, які можуть бути захищені охоронними документами (запатентовані). Якщо використання незапатентованих результатів НДДКР в промисловості спричинить появу їх «копій» іншого виробництва, то відсутність охоронних документів унеможливило їх ефективний правовий захист.

Отже, законодавець, навіть у випадку з державною таємницею прямо не закріплює суб'єкта (наприклад, замовника), якому будуть належати майнові права, а покладає реалізацію цього питання на сторони відповідного договору. Причому аналіз передбаченої процедури передачі прав викликає певне скептичне зауваження, оскільки фактично в сфері оборонних закупівель обов'язок оформити передачу права покладається не на виконавця (якому ці права належать з самого початку, хоча б в силу створення об'єкту), а на замовника, який має укласти відповідні договори, у тому числі з авторами розробок і провести з ними розрахунки, а також забезпечити отримання охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності. При чому такі дії замовник повинен виконати протягом двох місяців з дня отримання від виконавця повідомлення про створену технологію. В іншому випадку майнові права на технологію, яка містить державну таємницю, переходять до виконавця.

Узагальнюючи викладене та беручи до уваги відсутність прямого посилання на права інтелектуальної власності в ч.1 ст.11 Закону України «Про державне регулювання діяльності в сфері трансферу технологій» можна дійти висновку, що питання закріплення прав на об'єкти інтелектуальної власності норми цього закону відносять до компетенції замовника, що в цілому є позитивним особливо в галузі державного оборонного замовлення.

Дещо по іншому регулюються питання щодо розподілу прав на об'єкти інтелектуальної власності підзаконними актами.

Пунктами 43-51 Типового державного контракту (договору) на виконання дослідно-конструкторської (науково-дослідної, технологічної) роботи оборонного призначення за закритими закупівлями [5] встановлено, що майнові права інтелектуальної власності на створену продукцію передаються виконавцем замовнику, що певною мірою узгоджується із вищезазначеними нормами Законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та «Про державне регулювання діяльності в сфері трансферу технологій» щодо обов'язку здійснити передачу прав. Проте не врегульовано правової форми такої передачі. Послугуючись вказаним в ст. 1107 ЦКУ невиключним переліком видів правочинів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності можна припустити, що оскільки в Типовому контракті йдеться саме про «передачу» прав, а не про їх «надання», то очевидно такою формою передачі прав є договір передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності.

В разі, якщо мова йде про об'єкти, які підлягають патентуванню (винаходи, корисні моделі) або реєстрації (промислові зразки), то майнові права виникають після отримання патенту, а отже договір про їх передачу може бути укладений тільки після цього факту, оскільки в силу вимог абз.2 ч.1 ст. 1113 ЦКУ його предметом не можуть бути права, яких не існувало на момент укладення договору. Патентування відповідно до п.42 зазначеного вище Типового контракту входить до обов'язків виконавця.

Отже, Типовим контрактом хоча і обмежується вільне волевиявлення сторін, але встановлені достатньо чіткі правила. Тому можна погодитись із думкою деяких авторів, що в певних випадках, до яких також відноситься державне оборонне замовлення, волевиявлення сторін може обмежуватись і зміст договору може визначатись на основі типового договору, затвердженого Кабінетом міністрів України [12, с. 46, 48]. Тим більше, що умови типового контракту мають застосовуватись також в силу вимог ст. 648 ЦКУ та Закону України «Про оборонні закупівлі».

Що ж до суті закріплених в зазначеному вище Типовому контракті умов, то перш за все необхідно відзначити самий важливий позитивний аспект, що вони чітко визначають поведінку учасників відносин, чітко встановлено обов'язок виконавця щодо отримання патенту та наступну передачу майнових прав замовнику. Разом із тим умови Типового контракту мають ряд таких суттєвих недоліків.

По-перше, вказані умови не встановлюють суб'єкта, на кого має бути здійснене патентування, а отже не убезпечують замовника від зловживань виконавця. Вони не передбачають механізму захисту державних інтересів у випадках, коли виконавець буде намагатись без відома замовника запатентувати створений об'єкт інтелектуальної власності на своє ім'я, або на ім'я третіх осіб (а саме ця проблематика і має місце в більшості випадків, як вже відмічалось на початку цієї статті). Відповідно, замовник,

зацікавлений в отриманні охоронних документів на своє ім'я, повинен буде проводити власну перевірку результатів діяльності виконавця по виконанню контракту.

По-друге, як відомо, результати патентування в значній мірі залежать від якості складених заявочних матеріалів, проведеного попереднього пошуку тощо. Є досить ймовірним, що виконавець, з об'єктивних чи суб'єктивних причин може недбало віднестись до процедури патентування, що призведе до відмови у видачі патенту. В такому разі держава в особі замовника зможе тільки гіпотетично вимагати відшкодування збитків, поррахувати розмір яких буде дуже складно. Навряд чи вдасться після цього здійснити патентування на виконавця.

Також суттєвим є питання вартості патентування. Оскільки, як вже відмічалось, на момент укладення контракту невідомо, чи будуть створені об'єкти промислової власності, то видається неможливим або принаймні ускладненим закласти в кошторис контракту відповідні кошти для патентування і підтримання чинності патентів.

По-третє, після отримання патенту виконавець має відступити майнові права замовнику, що має оформлюватися відповідним письмовим договором (ст.1113 ЦКУ), який, як правило, носить оплатний характер (ч.5 ст. 626 ЦКУ) та підлягає реєстрації в Державній службі інтелектуальної власності (оскільки здійснюється зміна власника охоронного документу). Відповідно, в разі відмови виконавця в укладенні такого договору або недосягненні згоди сторін щодо ціни відступлення прав спір з цього приводу може бути переданий на вирішення суду. Проте, оскільки контракт навряд чи може мати силу попереднього договору (хоча б в силу відсутності ціни відступлення через невідомість чи будуть створені об'єкти інтелектуальної власності), та враховуючи безліч інших питань (серед яких не останнє місце займає питання сутності об'єктів інтелектуальної власності, оскільки не всі вони можуть бути прямим наслідком виконання державного оборонного замовлення по конкретному контракту), то змусити в судовому порядку виконавця відступити права на запатентований на нього об'єкт навряд чи буде можливим.

По-четверте, умовами Типового контракту не вирішені питання стосовно участі у створенні об'єкта інтелектуальної власності залучених до виконання НДДКР фізичних осіб, які не перебувають в трудових відносинах з виконавцем. Якщо взаємовідносини між виконавцем та його працівниками, творчою працею яких створюються об'єкти інтелектуальної власності в силу прямого регулювання ст. 429 ЦКУ ще більш менш зрозумілі, то відносини з залученими особами мають регулюватися окремими договорами, правова форма яких також може відрізнятися від договорів на створення і використання об'єктів інтелектуальної власності та договорів про проведення НДДКР.

Висновки. Виходячи з окресленої вище проблематики даної статті, вирішення питання щодо імперативного закріплення в законодавстві суб'єкта, кому будуть належати права на об'єкти інтелектуальної власності (особливо права промислової власності, зокрема право на подачу заявки), створені за державним оборонним замовленням, має свої переваги перед диспозитивним договірним методом.

По-перше, оскільки створювані за державним оборонним замовленням технології, техніка тощо є дуже складними, а також враховуючи відсутність однозначної впевненості, що будуть створені об'єкти промислової власності, а якщо будуть створені то їх в переважній більшості випадків буде необхідно запатентувати, то видається досить складним на стадії укладення договору на умовах Типового контракту врегулювати майбутній правовий режим таких об'єктів за погодженням сторін.

По-друге, умови укладених на виконання замовлення договорів можуть створювати права та обов'язки тільки для їх сторін і не можуть призводити до виникнення прав та обов'язків у працівників виконавця та/або залучених ним інших фізичних осіб до виконання замовлення, які власне і є творцями-авторами об'єктів інтелектуальної власності. Є справедливим твердження про те, що: «...перш ніж вирішувати питання розподілу майнових прав на інтелектуальної власності на ОПВ, створені в результаті виконання НДР та ДКТР, між виконавцем і замовником, виконавцю слід вирішити питання майнових прав інтелектуальної власності з власними працівниками...» [13, с.201].

З огляду на викладене, вважаємо за доцільне розглянути питання щодо можливості встановлення законодавчої імперативної норми відносно визначення суб'єкта, якому будуть належати повністю або частково права на об'єкти інтелектуальної власності створені за державним замовленням в сфері оборонно-промислового комплексу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрощук Г. О. Захист результатів інтелектуальної діяльності в оборонно-промисловому комплексі України: стан та перспективи. *Актуальні проблеми охорони прав інтелектуальної власності у збройних силах України*. Матеріали науково-практичної конференції. Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки збройних сил України. К., 2015. С. 41.
2. Річний звіт 2024 ДО «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій». 2025. URL: https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/Annual_Report-2024-web.pdf. (дата звернення: 2.06.2025).
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року №435-IV. Відомості Верховної Ради, 2003. №№40-44. Ст.356.
4. Про оборонні закупівлі: Закон України від 17 липня 2020 року №808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#top>. (дата звернення: 2.06.2025).

5. Про оборонні закупівлі: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 року №363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2021-%D0%BF#top>. (дата звернення: 2.06.2025).
6. Цивільне право: підручник: у 2 т. /В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Т. 2. Харків : Право, 2011. 525 с.
7. Харитонova О. І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади) : монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 346 с.
8. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. – 3-є вид. перероб. і доп. /За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К. : Юрінком Інтер, 2008. Т. II. 1048 с.
9. Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / За заг. ред.. М. В.Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. К. : Парламентське видавництво, 2006.
10. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року №848-VIII. Відомості Верховної Ради, 2016. №3. Ст. 25.
11. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14 вересня 2006 року №143-V. Відомості Верховної Ради, 2006. № 45. Ст. 434.
12. Боднар Т. В. Договірні зобов'язання у цивільному праві (загальні положення). К., Юстініан., 2007. 280 с.
13. Осипова Ю. В. Договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт: окремі питання укладання та виконання. Питання інтелектуальної власності. Збірник наукових праць: В. 5, К., НДІПВ АПрН, 2007. С. 192-205.
14. Крижна В. Характеристика договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських робіт. Інтелектуальна власність. 2004. №12. С. 16-17; Цивільне право України. Академічний курс. Підруч. для студ. юридич. спец. вищ. навч. закл.: У 2 т. / Бабаскін А. Ю., Боднар Т. В., Бошицький Ю. Л., Венецька М. В., Дзера О. В. К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2006. 408 с.

REFERENCES:

1. Androshchuk, H. O. (2015). Zakhyst rezultativ intelektualnoi diialnosti v oboronno-promyslovomu kompleksi Ukrainy: stan ta perspektyvy. [Protection of intellectual property in the defense-industrial complex of Ukraine: status and prospects]. *Aktualni problemy okhorony prav intelektualnoi vlasnosti u zbroinykh sylakh Ukrainy. Materialy naukovopraktychnoi konferentsii*. 41. [in Ukrainian].
2. Richnyi zvit 2024 DO «Ukrainskyi natsionalnyi ofis intelektualnoi vlasnosti ta innovatsii». (2025). [Annual Report 2024 of the Ukrainian National Office of Intellectual Property and Innovations]. Retrieved from: https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/Annual_Report-2024-web.pdf [in Ukrainian].
3. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy. (2003, January 16). [Civil Code of Ukraine]. №435-IV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, №40-44. 356. [in Ukrainian].
4. Pro oboronni zakupivli. (2020, July 17). [On defense procurement]. *Zakon Ukrainy №808-IKh*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#top> [in Ukrainian].
5. Pro oboronni zakupivli. (2021, March 3). [On defense procurement]. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy №363*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2021-%D0%BF#top> [in Ukrainian].
6. Borysova, V.I., Spasybo-Fatieieva, I.V., Yarotskyi, V.L. (Eds.), Baranova, L.M., Biehoval, T.I. (2011). *Tsyvilne pravo*. [Civil law]. Pidruchnyk u 2 t. t.2. 525. [in Ukrainian].
7. Kharytonova, O. I. (2011). *Pravovidnosyny intelektualnoi vlasnosti, shcho vynykaiut vnaslidok stvorennia rezultativ tvorchoi diialnosti (kontseptualni zasady)*. [Intellectual property legal relations arising from the creation of the results of creative activity (conceptual principles)]. *Monohrafiia*. 346. [in Ukrainian].
8. Dzera, O.V. (Ed.), Kuznietsova, N.S., Luts, V.V. (2008). *Naukovo-praktychnyi komentar Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy u 2 t.* [Scientific and practical commentary on the Civil Code of Ukraine in 2 volumes]. 3-ye vyd. pererob. i dop. T. II. 1048. [in Ukrainian].
9. Paladii, M.V., Myronenko, N.M., Zharov, V.O. (2006). *Pravo intelektualnoi vlasnosti. Naukovo-praktychnyi komentar do Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy*. [Intellectual Property Law. Scientific and Practical Commentary on the Civil Code of Ukraine]. [in Ukrainian].
10. Pro naukovu i naukovotekhnichnu diialnist. (2015, November 26). [On scientific and scientific and technical activities]. *Zakon Ukrainy №848-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady*. №3. 25. [in Ukrainian].
11. Pro derzhavne rehuliuвання diialnosti u sferi transferu tekhnolohii. (2006, September 14). [On state regulation of activities in the field of technology transfer]. *Zakon Ukrainy №143-V. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. №45. 434. [in Ukrainian].
12. Bodnar, T. V. (2007). *Dohovirni zoboviazannia u tsyvilnomu pravi (zahalni polozhennia)*. [Contractual obligations in civil law (general provisions)]. 280. [in Ukrainian].
13. Osypova, Yu.V. (2007). *Dohovir na vykonannia naukovo-doslidnykh abo doslidno-konstruktor'skykh ta tekhnolohichnykh robot: okremi pytannia ukladannia ta vykonannia*. [Contract for the performance of scientific research or development and technological works: individual issues of conclusion and execution]. *Pytannia intelektualnoi vlasnosti. Zbirnyk naukovykh prats*. V. 5. 192-205. [in Ukrainian].
14. Kryzhna, V. (2004). *Kharakterystyka dohovoru na vykonannia naukovo-doslidnykh abo doslidno-konstruktor'skykh robot*. [Characteristics of a contract for the performance of scientific research or development work]. *Intelektualna vlasnist*. №12. 16-17; Babaskin A. Yu., Bodnar T. V., Boshchyskyi Yu. L., Venetska M. V.,

Dzera O. V. (2006). Tsyvilne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs. [Civil Law of Ukraine. Academic course]. Pidruch U 2 t. 408. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 6.06.2025

УДК 342.95

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-18-79-84

Силенко Людмила Михайлівна,
директор ТОВ «Юридична фірма «Право та справедливість»
Lm87@ukr.net
ORCID ID: 0009-0007-4753-7074

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ РИТУАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Стаття присвячена комплексному аналізу правового регулювання інституту ритуальних послуг в Україні, виявленню проблем у реалізації чинного законодавства та розробці пропозицій щодо його вдосконалення. У роботі розглянуто основні нормативно-правові акти, що регулюють сферу ритуальних послуг, зокрема Закон України "Про поховання та похоронну справу" від 10 липня 2003 року № 1102-IV, Постанову Кабінету Міністрів України № 193 від 19 листопада 2003 року, Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України № 308 від 20 листопада 2018 року, а також місцеві нормативні акти. Детально проаналізовано зміст і сферу дії цих документів, їхні сильні сторони та недоліки.

У статті ідентифіковано ключові проблеми реалізації законодавства, такі як фрагментарність і неузгодженість нормативної бази, відсутність єдиних стандартів якості послуг, недостатній державний нагляд, обмежена доступність послуг для малозабезпечених верств населення та невідповідність сучасним суспільним викликам, зокрема екологічним і технологічним. Кожна проблема детально розкрита з прикладами практичних проявів і наслідків для громадян та суб'єктів господарювання.

На основі аналізу наукових праць вітчизняних дослідників (Л.В. Федюк, І.В. Басиста, Н.А. Берlach, О.П. Коваленко, Т.В. Семенюк, В.М. Петренко) висвітлено різні аспекти правового регулювання ритуальних послуг – від історичних передумов і соціальних функцій до екологічних і європейських стандартів. Наукові розробки підкреслюють необхідність систематизації законодавства, посилення соціальної підтримки та адаптації до сучасних тенденцій, однак вказують на брак комплексних досліджень у цій сфері.

Запропоновано напрями удосконалення законодавства: уніфікація нормативної бази шляхом внесення змін до Закону № 1102-IV і створення єдиного кодексу правил; розширення переліку послуг із урахуванням кремації, екологічних поховань і цифрових технологій; посилення державного нагляду через регулярні перевірки та санкції; удосконалення соціальної підтримки шляхом створення цільового фонду для компенсації витрат; гармонізація з європейськими нормами на основі досвіду країн ЄС, таких як Німеччина та Польща. Кожна пропозиція обґрунтована з урахуванням виявлених проблем, наукових розробок і міжнародних практик.

Стаття адресована науковцям, правникам, представникам органів державної влади та місцевого самоврядування, які займаються розробкою та вдосконаленням законодавства у сфері ритуальних послуг. Отримані результати можуть бути використані для підготовки нормативних актів, підвищення якості ритуальних послуг і забезпечення соціальних гарантій громадян України.

Ключові слова: ритуальні послуги, правове регулювання інституту ритуальних послуг в Україні, шляхи вдосконалення правового регулювання інституту ритуальних послуг в Україні.

Silenko L. LEGAL REGULATION OF THE INSTITUTE OF RITUAL SERVICES IN UKRAINE AND WAYS OF ITS IMPROVEMENT

The article is devoted to a comprehensive analysis of the legal regulation of the institute of funeral services in Ukraine, identifying problems in the implementation of current legislation and developing proposals for its improvement. The paper considers the main regulatory legal acts regulating the sphere of funeral services, in particular the Law of Ukraine "On Burial and Funeral Affairs" dated July 10, 2003 No. 1102-IV, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 193 dated November 19, 2003, Order of the Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine No. 308 dated November 20, 2018, as well as local regulatory acts. The content and scope of these documents, their strengths and weaknesses are analyzed in detail.

The article identifies key problems in the implementation of legislation, such as fragmentation and inconsistency of the regulatory framework, the absence of unified standards of service quality, insufficient state supervision, limited availability of services for low-income groups of the population, and inconsistency with modern social challenges, in particular environmental and technological. Each problem is discussed in detail with examples of practical manifestations and consequences for citizens and business entities.

Based on the analysis of scientific works by domestic researchers (L.V. Fedyuk, I.V. Basista, N.A. Berlach, O.P. Kovalenko, T.V. Semenyuk, V.M. Petrenko), various aspects of the legal regulation of ritual services are highlighted - from historical prerequisites and social functions to environmental and European standards. Scientific developments emphasize the need to systematize legislation, strengthen social support, and adapt to modern trends, but indicate a lack of comprehensive research in this area.